

УДК 378(091) (477.53):177.72

ОЛЕНА ІЛЬЧЕНКО

(Полтава)

ПРОГНОСТИЧНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЖІНОЧОЇ БЛАГОДІЙНОСТІ МИНУЛОГО В ОСВІТІ ХХІ СТОЛІТТЯ

Проаналізовано стан сучасної благодійності жінок в освіті України; обґрунтовано головні тенденції розвитку жіночої благодійності минулого в освіті ХХІ століття; розроблено комплекс умов, які сприятимуть ефективному і результативному функціонуванню благодійності жінок як складного динамічного процесу.

***Ключові слова:** благодійність жінок, освіта, тенденції, умови ефективного функціонування благодійності.*

З часів проголошення України незалежною державою благодійність як добровільна, суспільно значуща, соціально мотивована діяльність активно підтримується владою. Одним із перших законодавчих актів, що заклав основи правового регулювання благодійних інституцій України, став Закон «Про об'єднання громадян». У 1997 р. було прийнято спеціальний Закон України «Про благодійництво та благодійні організації», де вперше на законодавчому рівні розкривався зміст дефініцій «благодійність», «меценатство», «спонсорство» та встановлювалися основні форми і принципи благодійної діяльності.

З метою утвердження принципів гуманізму і милосердя, сприяння розвитку благодійної діяльності та підтримки ініціативи громадських організацій свого часу було підписано Укази Президента України «Про День благодійництва» (2007 р.) та «Про Національну раду з питань благодійництва «Зігрій любов'ю дитину» (2007 р.), організовано національний Всеукраїнський конкурс «Благодійник року» (2007 р.), проголошено 2008 р. Роком благодійності у Києві, створено при Кабінеті Міністрів робочу групу, яка об'єднувала представників влади, бізнесу та неурядових організацій; підтримано ініціативу створення при обласних державних адміністраціях координаційних рад з питань благодійності тощо.

Нині законодавство України щодо благодійної практики регламентується Законом «Про благодійну діяльність та благодійні організації» від 5 липня 2012 р. № 5073-VI (далі – Закон № 5073-VI). Цей Закон визначає загальні засади благодійної діяльності на території України, структурує і запроваджує нові поняття та види благодійних організацій, визначає умови утворення, діяльності і припинення благодійних організацій, встановлює форми державної підтримки благодійної діяльності тощо.

Згідно із прийнятим документом поняття «благодійна діяльність» трактується як «добровільна особиста та/або майнова допомога для досягнення визначених цим Законом цілей, що не передбачає одержання благодійником прибутку, а також сплати будь-якої винагороди або компенсації благодійнику від імені або за дорученням бенефіціара» (одержувач благодійної допомоги – О. І.); поняття «благодійна організація» вживається у значенні як «юридична особа приватного права, установчі документи якої визначають благодійну діяльність в одній чи кількох сферах, визначених Законом № 5073-VI, як основну мету її діяльності» [5].

Видами благодійних організацій, згідно нормативного документу, визначено: благодійне товариство, благодійний фонд чи благодійну установу. Благодійним товариством визнається «благодійна організація, яка створена не менше ніж двома засновниками та діє на підставі статуту; благодійною установою визнається благодійна організація, установчий акт якої визначає активи, які один або кілька засновників передають для досягнення цілей благодійної діяльності за рахунок таких активів та/або доходів від таких активів; благодійним фондом визнається благодійна організація, яка діє на підставі статуту, має учасників та управляється учасниками, які не зобов'язані передавати цій організації будь-які активи для досягнення цілей благодійної діяльності» [5].

Пунктом 2 статті 3 Закону № 5073-VI встановлено виключний перелік сфер благодійної діяльності, до яких належать: 1) освіта; 2) охорона здоров'я; 3) екологія, охорона довкілля та захист тварин; 4) запобігання природним і техногенним катастрофам та ліквідація їх наслідків, допомога постраждалим внаслідок катастроф, збройних конфліктів і нещасних випадків, а також біженцям та особам, які перебувають у складних життєвих обставинах; 5) опіка і піклування, законне представництво та правова допомога; 6) соціальний захист, соціальне забезпечення, соціальні послуги і подолання бідності; 7) культура та мистецтво, охорона культурної спадщини; 8) наука і наукові дослідження; 9) спорт і фізична культура; 10) права людини і громадянина та основоположні свободи; 11) розвиток територіальних громад; 12) розвиток міжнародної співпраці України; 13) стимулювання економічного росту і розвитку економіки України та її окремих регіонів, підвищення конкурентоспроможності України; 14) сприяння здійсненню державних, регіональних, місцевих та міжнародних програм, спрямованих на поліпшення соціально-економічного становища в Україні [5]. Характерно, що серед переліку сфер благодійної діяльності перше місце займає освітня галузь.

Згідно статті 5 Закону № 5073-VI визначено також перелік видів благодійної діяльності, які благодійники спільно чи індивідуально можуть здійснювати на основі добровільного вибору: 1) безоплатна передача у власність бенефіціарів (набувачів благодійної допомоги (фізичних осіб, неприбуткових організацій або територіальних громад), що одержують допомогу від одного чи кількох благодійників для досягнення цілей, визначених цим Законом) коштів,

іншого майна, а також безоплатне відступлення бенефіціарам майнових прав; 2) безоплатна передача бенефіціарам права користування та інших речових прав на майно і майнові права; 3) безоплатна передача бенефіціарам доходів від майна і майнових прав; 4) безоплатне надання послуг та виконання робіт на користь бенефіціарів; 5) благодійна спільна діяльність та виконання інших контрактів (договорів) про благодійну діяльність; 6) публічний збір благодійних пожертв; 7) управління благодійними ендавментами (сума коштів або цінних паперів, які вносяться благодійником у банк або небанківську фінансову установу, завдяки чому набувач благодійної допомоги отримує право на використання процентів або дивідендів, нарахованих на суму такого ендавменту; 8) виконання заповітів, заповідальних відказів і спадкових договорів для благодійної діяльності; 9) проведення благодійних аукціонів, не грошових лотерей, конкурсів та інших благодійних заходів, не заборонених законом [5].

Прийняття вищезазначеного нормативно-правового акту у сфері регулювання благодійної діяльності було одним із завдань Координаційної ради з питань розвитку громадянського суспільства, закріпленого в плані першочергових заходів щодо реалізації Стратегії державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні. Своїми нормами закон забезпечує правове регулювання відносин в суспільстві, спрямованих на розвиток благодійної діяльності, а також створення сприятливих умов для успішного функціонування благодійних організацій.

Результатом такої цілеспрямованої державної політики щодо розвитку сектору благодійності є активне заснування мережі благодійних фондів та організацій, які, з-поміж інших, активно підтримують галузь національної освіти. Серед найвідоміших з них варто назвати першу в Україні професійну асоціацію благодійних фондів, організацій і бізнес-компаній «Український форум благодійників» (2004 р.), який було створено з ініціативи семи провідних міжнародних та вітчизняних фондів. Форум входить до складу Європейської мережі донорських асоціацій DAFNE, мережі Всесвітньої ініціативи для підтримки грантодавства WINGS, є членом Української мережі Глобального договору ООН. Благодійна організація має сайт в мережі Інтернет (режим доступу: <http://www.ufb.org.ua>), електронні видання «Хроніки благодійності» та «ФІЛАНТРОскоп». Членами асоціації виступають 21 зареєстрована міжнародна та українська благодійна організація.

У 2011 р. створена Всеукраїнська благодійна організація «Асоціація благодійників України», що має на меті координування зусиль благодійних організацій, громадських об'єднань, соціально-відповідальних бізнес-структур, а також створення сприятливих умов для ефективного і результативного функціонування благодійності. Асоціація має свій сайт в мережі Інтернет (режим доступу: <http://www.vboabu.org.ua>), видає друкований журнал «Вісник благодійності», до її складу входять понад 30 благодійних організацій, фондів, конфедерацій, підприємств тощо.

Серед найважливіших заходів, зорієнтованих на перспективний розвиток і модернізацію благодійництва України у XXI ст., можемо назвати: проведення Українським форумом благодійників фундаментального дослідження «Благодійні інституції України: сучасний стан і перспективи розвитку», організацію Міжнародної конференції «Благодійність 2020: бачення та стратегія розвитку», проведення II Національного конкурсу «Благодійна Україна – 2013» з новою конкурсною номінацією «Благодійник: фізична особа – «зірка» бізнесу, спорту,

політики, мистецтва», щорічного Національного рейтингу благодійників України; створення Асоціацією благодійників України «Зеленої книги української благодійності» на базі експертного опитування «Стан розвитку благодійності в Україні – 2012» та багато ін.

В сучасній Україні, як і в світі загалом, організація та здійснення подібних заходів відбувається з ініціативи та активної участі жінок як важливих суб'єктів благодійної практики. Про це свідчать соціологічні дослідження світового провайдера фінансових послуг Barclays Wealthy, які були оприлюднені у 2012 р. Установлено, що жінки щедріші за чоловіків, за офіційними даними, їхні пожертви у середньому складають 2,3 % мережевих інвестиційних актів, тоді як пожертви чоловіків – на відсоток менше. Ця статистика підтверджується й результатами проекту «Роль жінок у розвитку благодійності: міжнародний досвід» Українського форуму благодійників: 84 % усіх благодійних пожертв роблять саме жінки. Про їхню роль у благодійності свідчить і те, що під час неофіційного опитування майже 92 % чоловіків заявило про вплив жінок на їхнє рішення займатися благодійністю.

У зв'язку з цим *метою статті* є обґрунтування провідних тенденцій розвитку жіночої благодійності в освіті та визначення умов, які сприятимуть повноцінному й ефективному її функціонуванню.

Серед найвідоміших жінок зі світовим ім'ям, які активно займаються благодійною діяльністю в освітній галузі, можемо назвати відому американську співачку і продюсерку Мадонну Луїзу Чикконе (будує школи для дітей республіки Малаві, що в Східній Африці; фінансує значну кількість благодійних проєктів і програм), американську телеведучу і громадську діячку Опру Вінфрі (витратила на освіту близько 400 млн. доларів, включаючи більше 400 грантів на Морхауз-Коледж в Атланті; побудувала власну школу «Академія Опри Вінфрі» в Хенлі-он-Кліп неподалік Йоганнесбурга), американську акторку і посла доброї волі ООН Анджеліну Джолі (пожертвувала дітям Сомалі 340 тис. доларів, усиновила трьох дітей), американську акторку Сандру Баллок (допомогла відбудувати школу у Новому Орлеані, що зазнала руйнувань після урагану Катріна, та відкрити нову студентську поліклініку на території навчального закладу; пожертвувала 1 млн. доларів жителям острова Гаїті після землетрусу), американську бізнесменку і філантропа Мілінду Френч Гейтс (надала на благодійні цілі, згідно Forbes, більше 28 тис. млн. доларів) та багато ін.

Серед світових благодійних організацій, в яких активну участь як засновниці та / або очільниці беруть жінки, варто назвати один із найкрупніших сімейних благодійних фондів США – фонд Джона і Кетрін МакАртур, Міжнародний благодійний фонд Уїльяма і Флори Хьюлетт, Міжнародний благодійний фонд Біла і Мілінди Гейтс. Перші два, об'єднавшись у «Партнерство заради вищої освіти в Африці», надали на її розвиток близько 150 млн. доларів, а також взяли на себе зобов'язання упродовж п'яти років надавати 200 млн. доларів для підтримки мережі університетів у Гані, Мозамбіку, Нігерії, Кенії тощо. Фонд Гейтсів надав 12,9 млн. доларів на реалізацію програми вдосконалення освіти у США, а саме: на модернізацію методів дистанційного навчання, підтримку розвитку мультимедійних засобів, відкриття інтерактивних класів тощо. Крім того, фондом Біла і Мілінди Гейтс в Україні було представлено грант на суму 25 млн. доларів для комп'ютеризації близько тисячі публічних бібліотек.

В українському соціумі також чітко простежуються тенденції розвитку жіночої благодійності. Ініціаторами створення благодійних фондів та організацій виступають найвідоміші постаті в Україні, серед яких – письменниця Тетяна Логуш (Міжнародний благодійний фонд «Мистецька скарбниця»); співачка, композитор, переможниця конкурсу «Євробачення – 2004» Руслана Лижичко (благодійна організація «Міжнародний благодійний фонд «Український світанок»); олімпійська чемпіонка зі спортивної гімнастики Лілія Підкопаєва (Міжнародний благодійний фонд «Здоров'я покоління»); президент модельної агенції «Карин ММГ» Влада Литовченко (благодійний фонд «Обдаровані діти – майбутнє України»); дружина екс-президента України Віктора Ющенка, Катерина Ющенко (Міжнародний благодійний фонд «Україна 3000»); донька екс-президента України Леоніда Кучми, заступник директора з маркетингу компанії Київстар Олена Пінчук (благодійний фонд «Антиснід») та багато інших. Список жінок, які активно підтримують благодійні проекти і програми, продовжують: український політичний і державний діяч Раїса Богатирьова (підтримує благодійний фонд Рената Ахметова «Розвиток України»), співачка Ані Лорак (допомагає ВІЛ-інфікованим громадянам України), гімнастка, олімпійська чемпіонка Стелла Захарова (допомагає дітям і спортсменам, організовуючи різноманітні акції й аукціони), співачка Галліна (заснувала власний благодійний фонд, організувала в Києво-Печерській лаврі виставку дитячих малюнків), сестра відомого футболіста Андрія Шевченка Олена Шевченко (керує благодійною організацією «Благодійний фонд Андрія Шевченка»), співачка Ірина Білик (організувала благодійний тур «Допомагати так легко», приватно допомагає дитячим будинкам), телеведуча Ольга Горбачова (організувала благодійну акцію допомоги дитячим будинкам) та багато інших.

Серед жіночих благодійних фондів і організацій України, які визначили сферою своєї діяльності захист соціальних, економічних та політичних прав жінок і їх сімей; допомогу жінкам, які потрапили в скрутне становище, варто уваги: Міжнародний благодійний фонд «Український жіночий фонд», Міжнародний жіночий благодійний фонд «За виживання», Міжнародний благодійний фонд Святої Марії, Всеукраїнський благодійний фонд «Жіноча доля», Київський жіночий фонд «Панночка», Харківський міський жіночий фонд, Херсонський жіночий фонд, Тернопільська благодійна організація «Українська родина» та інші.

Тож, як бачимо, жінки представляють різні сфери життя українського суспільства, благодійна діяльність яких спрямовується, як на захист своїх прав, свобод і можливостей, встановлення гендерної демократії і паритетності, так і на соціальну допомогу дитячим будинкам; охорону та зміцнення здоров'я; турботу про літніх людей; відродження національних традицій, розвиток культури й мистецтва; підтримку освітньої галузі тощо. Саме остання сьогодні найбільш відчутно потребує допомоги в розширенні та зміцненні своєї матеріальної бази, що неможливо без капітальних фінансових вкладень з боку як державних, так і недержавних структур.

У зв'язку із цим вважаємо за потрібне звернення до позитивного ретродосвіду української національної благодійності в освіті найкращих представниць свого часу. Як доведено дослідженням, благодійна діяльність жінок XVII – XVIII ст., являла собою важливий доробок, що заклав ідеологічне та фінансове підґрунтя для більш пізніх етапів розвитку цього процесу, зокрема у XIX – XX ст. Простежити характер змін благодійності, виділити її ключові мо-

менти і проблемні зони, встановити зв'язки із сучасністю допоможе обґрунтування прогностичних тенденцій благодійності минулого в умовах ХХІ ст. Під поняттям «тенденція» розуміємо можливість тих або інших подій розвиватися у певному напрямі. У нашому випадку – це стратегічні напрями, за якими розвивалася й еволюціонувала благодійна діяльність жінок в освіті України.

З дослідницькою метою розглянемо специфіку виділених тенденцій за трьома основними групами: тенденції, які не одержали подальшого розвитку в сучасних умовах (негативні); тенденції, які збагатилися надбаннями благодійних ініціатив жінок ХІХ – початку ХХ ст.¹, й одержали подальший розвиток в сучасних умовах модернізації освіти (позитивні); тенденції, які зародилися в сучасних умовах на основі розвитку позитивних тенденцій благодійності жінок в освіті ХVІІ – ХVІІІ ст. Розглянемо їх характеристику докладніше.

I. Основні тенденції, які не одержали подальшого розвитку в сучасних умовах. Ці тенденції можна вважати негативними для суспільного простору ХХІ ст., оскільки вони гальмували розвиток й еволюціонування благодійної діяльності як історико-педагогічного процесу. Серед них називаємо такі: *відсутності* державного регулювання, заохочення і контролю благодійних ініціатив жінок в освітній галузі; *позбавлення* єдності й узгодженості в організації та здійсненні благодійної діяльності представницями різних релігійних конфесій та національностей; *неможливості* рівномірного та більш масового охоплення жіночим благодійним рухом усєї території українських земель (локалізованість благодійних практик у певних осередках); *надмірної релігійності* суспільного життя, що часом провокувало домінування особистої потреби благодійної допомоги жінок над усвідомленням соціальної необхідності підтримки освітньої галузі; *збільшення* кількості дітей та підлітків, потребуючих благодійної підтримки і допомоги, через політичну нестабільність і зростання національно-релігійного утиску в державі.

Уважаємо, що негативні прояви цієї групи тенденцій були характерними для певного історичного періоду розвитку країни, адже загалом вони стали результатом тогочасної державної політики та ідеології, яка, поряд із позитивними соціальними зрушеннями, спричинювала й появу негативних.

II. Головні тенденції, які збагатилися надбаннями благодійних ініціатив жінок ХІХ – початку ХХ ст., й одержали подальший розвиток в сучасних умовах модернізації освіти. Серед них виділяємо такі: *збереження і примноження* історичного досвіду благодійних практик жінок в освітній галузі; *участі жінок* як активних суб'єктів благодійності в освіті, створення належних умов для їх широкого залучення до сфери суспільного та духовно-культурного життя; *орієнтації* жіночої благодійності на перспективні соціально значущі цілі розвитку вітчизняної освіти; *державного* регулювання, заохочення і контролю благодійних ініціатив в освітній галузі; *становлення і розвитку* громадської благодійності жінок, її поєднання і зв'язку із приватною; *збагачення форм та урізноманітнення* видів прояву жіночої благодійної допомоги; *зростання* масштабів благодійної діяльності жінок; *подальшого розвитку і зміцнення* ознак системності, організованості й стабільності; *формування і удосконалення* норматив-

¹ Початок ХХ століття нами датується 1917 р. (події Жовтневої революції), коли з політичних, ідеологічних, соціально-економічних причин почала занепадати і руйнуватися система благодійних практик. Із цього часу благодійність визнавалася атрибутом буржуазного суспільства, а єдиним захисником прав трудящих на освіту вважався революційний пролетаріат і його більшовицька партія. Класовий підхід превалював також у дослідженнях «жіночої історії», яка розглядалася на той час у руслі революційно-визвольного руху, в контексті боротьби жінок за свої права, можливості та свободу.

но-правової бази благодійної діяльності з урахування сучасних умов розвитку українського суспільства; зростання популяризації здобутків жіночої благодійності в освіті, накопичення знань та розширення наукової інформації про феномен благодійності жінок.

Як зазначалося раніше, приблизно з кінця XVIII ст. благодійність в Україні поступово видозмінює характер із церковно-громадського на державно-громадський, що проявлялося у підпорядкуванні державній системі контролю та управління усіх соціальних процесів, у тому числі й благодійних ініціатив громадськості. Тож уже на початку XIX ст. були створені особливі напівдержавні (державно-громадські) інститути: Прикази громадської опіки, Відомство установ імператриці Марії, Імператорське людинолюбне товариство та ін., на які покладалося влаштування та утримання сирітських притулків, дитячих будинків, богаділень, «робітних домів», народних шкіл тощо.

Важливу роль у діяльності цих напівдержавних установ відігравали жінки. Одним із яскравих прикладів їх ініціативності у цьому напрямі було Відомство установ імператриці Марії, утворене дружиною Павла I Марією Федорівною. Із 1797 р. імператриця на державному рівні почала опікуватись санкт-петербурзькими й московськими виховними будинками. У 1828 р. навчальні та благодійні заклади, що перебували під її опікою, утворили відомство – IV відділення Власної його імператорської величності канцелярії. Згодом у 1854 р. це об'єднання мало назву «Відомство установ імператриці Марії» [2, с. 164]. На той час під його підпорядкуванням знаходилося 228 благодійних, навчальних і кредитних закладів, з яких близько двох десятків знаходилося в українських містах [2, с. 164]. Серед таких, зокрема, відомі навчальні заклади – Київський інститут шляхетних панянок, Одеський інститут шляхетних панянок, Одеське міське жіноче училище, Полтавський інститут шляхетних панянок, Миколаївське училище для дочок нижчих чинів Чорноморського флоту, Керченський Кушниковський дівочий інститут та багато ін.

За прикладом імператриці Марії Федорівни дружини генерал-губернаторів або інших місцевих сановників відкривали благодійні організації та заклади в губерніях. Серед таких жінок відомими є імена Катерини Васильчикової, Віри Анненкової, Любові Безак, Надії Дондукової-Корсак, Ольги Черткової (керували Київським товариством допомоги бідним¹); Катерини Лазаревої, Емілії Глазенап, Олександри Копитової, Катерини Тикоцької (керували Миколаївським жіночим благодійним товариством); Єлизавети Воронцової, Роксандри Струдза-Едлінг (керували Одеським жіночим благодійним товариством); Єлизавети Авинової (керувала Севастопольським жіночим благодійним товариством); Євдокії Голіциної (керувала й опікувалася Харківським благодійним товариством) та ін.

Жінки були не лише засновницями благодійних товариств, вони були їхніми очільницями, входили до членів правління, членів наглядових, опікунських рад; у навчальних закладах, якими опікувалися товариства, вони займали посади керівниць, директорок, класних дам, виховательок тощо.

Відкривалися жіночі благодійні об'єднання переважно в найбільших українських міських центрах і надавали широкий спектр допомоги через організацію дешевого або безкоштовного навчання, проживання та лікування. Дже-

¹ З жовтня 1833 р. Микола I дозволив заснувати у Києві товариство допомоги бідним за проектом, наданим генерал-губернатором В. Левашовим, зазначивши у «Положенні про заснування товариств», що подібні об'єднання мають перебувати завжди під головуванням жінки [3, с. 77].

релами їх існування були членські внески, приватні пожертвування, кошти від проведення лотерей, концертів, вистав, лекцій, ярмарок, гулянь, продажу друкованих видань та ін. Головним об'єктом благодійної підтримки таких організацій переважно були дівчата-сироти та бідні жінки.

Із другої половини XIX ст. певною мірою змінюються форми надання благодійної допомоги та її напрями. Розвиток капіталізму зумовив розширення завдань і зростання ролі благодійності, яка стала відносно доступним видом громадської діяльності. Цьому сприяло спрощення процедури заснування благодійних товариств (за Законом 1862 р. право затвердження статутів благодійних товариств передавалося безпосередньо міністрові внутрішніх справ), упровадження системи пільг і переваг тим, хто займався благодійною діяльністю, державний курс на визнання нових пріоритетів і форм благодійної діяльності. В руслі загального піднесення легальної громадськості відбувалося становлення таких організаційних форм благодійності, як: спеціальні попечительства, товариства, комітети, фонди, заклади, установи [2, с. 167]. Поступово відбувалася еволюція благодійних товариств в напрямі звуження їхньої «спеціалізації» та зменшення території охоплення, що забезпечувало надання більш дієвої адресної допомоги нужденним та загалом підвищувало ефективність їхньої роботи.

Відбулися зміни і в характері надання допомоги. Відтепер кошти, які утримували товариства у вигляді пожертвувань або прибутків, не витрачалися одразу, а складали банківський капітал, відсотки з якого використовувались для допомоги нужденним [4, с. 10]. Це все надавало благодійності більш прагматичного характеру. Тим більше, що глибокі зміни в суспільстві, розпочаті реформами 60-70-х рр. XIX ст., вивели на арену суспільного життя нових представників – купців та підприємців, які створювали той соціальний прошарок, котрий потенційно забезпечував матеріальні основи для зростання благодійності.

Ураховуючи далекоглядність та прагматичність цієї суспільної верстви населення основні свої капітали промисловці вкладали в освітню галузь, яка давала змогу забезпечити постійно зростаючу економіку новими фахівцями і грамотними робітниками. Серед відомих благодійників цього періоду були династії купців, фабрикантів, землевласників, в яких не лише чоловіки, а й жінки (їхні дружини, сестри, тітки) займалися «милосердною справою допомоги». З-поміж таких жінок-благодійниць варті уваги: Єлизавета Терещенко (заснувала в реальному училищі, університеті Св. Володимира, політехнічному університеті іменну стипендію свого чоловіка Івана Терещенка, опікувалася художньо-промисловим училищем [3, с. 304]; Олена Демидова-Сан-Донато (надавала допомогу Києво-Подільському відділенню Фундуклеївської жіночої гімназії, ремісничій школі; брала участь у створенні Київського товариства денних притулків для дітей робітників; відкрила притулок для сиріт, в якому організувала початкову школу; робила грошові пожертви на зведення першої будівлі Народної аудиторії Товариства народних читань; була почесною піклувальницею першого жіночого училища духовного відомства та ін. [3, с. 125-132]); Софія Смиренко (заповіла частину коштів на заснування сільськогосподарської садівничої школи імені Василя Смиренка, решту – на народний університет імені Василя Смиренка у Києві, свій маєток – Українському науковому товариству [1, с. 38]); Єлизавета Дегтерьова (опікувалася «Вдов'ям домом», Покровською богадільнею, надала стипендії для бідних учнів двох подільських

гімназій та реального училища, була піклувальницею двохкласного училища імені Михайла Дегтерева [3, с. 196, 201]); Варвара Тарновська (активна учасниця і організаторка жіночого руху за професійну освіту, ініціювала створення системи вищих навчальних закладів для жіноцтва – Вищих жіночих курсів) [6, с. 56]; Віра Харитоненко (жертвувала кошти на школу для сиріт і багатодітних сімей у Сумах, піклувалася випускниками школи задля їх подальшого навчання в гімназіях; організаторка театру харківських і київських навчальних закладів); Варвара Ханенко (заснувала у с. Райгородок Черкаського повіту та с. Оленівка Васильківського повіту початкові загальноосвітні та ремісничі школи, в Оленівці відкрила церковнопарафіяльну школу, організувала навчальні майстерні; звела будинки для учителів, виплачувала їм зарплатню [3, с. 357]).

Як бачимо, як і раніше, впродовж XIX – початку XIX ст. досить поширеною була приватна жіноча благодійність, яка розвивалася, набуваючи нових форм, видів та напрямів.

III. Головні тенденції, які зародилися в сучасних умовах на основі розвитку прогресивних тенденцій благодійності жінок в освіті XVII – XVIII ст. До них відносимо такі: *гуманізації та аксіологізації змісту благодійних ініціатив жінок* (опір на людиноцентристські позиції та духовно-моральні суспільні цінності у здійсненні благодійної діяльності в освіті); *«гендеризації» та гармонізації жіночих і чоловічих благодійних практик на основі гендерної демократії і паритетності* (врахування волевиявлення жінок і чоловіків як рівних партнерів у правах, можливостях і шансах щодо ініціювання, організації та здійснення благодійної діяльності в освітній галузі; утвердження паритетної суспільної цінності жінок і чоловіків як суб'єктів благодійності); *професіоналізації та інноваційності жіночої благодійної діяльності* (перехід від традиційних форм благодійності до соціального інвестування; створення експертного середовища у галузі розробки та оцінки благодійних проектів, програм, портфелів проектів; вимірювання ефективності та результативності роботи; системний підхід до підготовки та впровадження благодійних ініціатив, проектів і програм; формування рейтингу компаній-благодійників; створення системи підготовки спеціалістів (менеджерів з питань благодійності, співробітників благодійних організацій, фахівців із фандрайзенгу й ін.) та підвищення кваліфікації кадрів на навчальних семінарах, тренінгах, конференціях; упровадження новітніх стратегій і технологій розвитку благодійності (технології фандрайзенгу, електронної філантропії, народного краудфандінгу й ін.); *оптимального і цільового використання переваг ринкової економіки у здійсненні благодійної діяльності в освіті* (уведення схем соціального маркетингу; створення і розвиток ендавменту благодійних організацій; багатоканальне фінансування через запровадження систем субсидій, грантів, кредитів; використання інноваційних технологій фандрайзенгу; розвиток корпоративної благодійності; упровадження підходу венчурної філантропії; зміцнення зв'язків у триаді «державо-бізнес-громадський сектор»; розробка нових механізмів економічної підтримки галузі благодійної діяльності тощо); *концептуалізації благодійної діяльності жінок на основі інноваційності, системності, відповідальності, партнерства, прозорості* (формування загальних принципів і пріоритетів ефективного розвитку жіночої благодійності; розробка і закріплення професійних стандартів її організації та здійснення; обґрунтування й упровадження перспективних моделей жіночої філантропії; теоретичні розробки жіночої благодійності в освіті; модернізація нормативно-правових засад благодійної

діяльності); *інформатизації та інтелектуалізації* жіночої благодійності в освіті (створення власної інформаційної інфраструктури (телебачення, радіо, преса, Інтернет, мережеві ЗМІ, дистанційні програми й ін.) з метою глобального розповсюдження результатів і досягнень благодійної діяльності, її популяризації і накопичення знань; розробка нових шляхів інформаційної комунікації з громадськістю; підвищення інтенсивності обміну інформацією; збільшення питомої ваги розумово-аналітичних функцій щодо організації та здійснення благодійного процесу на основі підвищення кваліфікаційного та культурно-освітнього рівня суб'єктів благодійності); *інтегрування* до міжнародного сектору благодійності жінок в освіті (розвиток трансграничного благодійного партнерства; входження до Європейської мережі донорських асоціацій DAFNE, мережі Всесвітньої ініціативи для підтримки грантодавства WINGS й ін.; відбір, адаптація та упровадження міжнародних благодійних проєктів і програм; організація і проведення міжнародних обмінів досвідом щодо розвитку й удосконалення сектору благодійності; налагодження контактів і розширення зв'язків із зарубіжними благодійними організаціями, донорами та меценатами); *єдності* традиційності й інноваційності у змісті благодійних практик (розвиток жіночої благодійності на основі поєднання самоідентичності вітчизняного соціуму та сучасних вимог інтеграції країни до європейського і світового співтовариства).

Результати подальшого дослідження дають право зазначити, що реалії сучасного розвитку і становлення сектору благодійності на тлі позитивних соціальних зрушень свідчать і про існування певних перешкод, з якими зіштовхуються благодійні організації України. Найбільшими труднощами і проблемами, за результатами опитування, проведеного Українським форумом благодійників у 2010 р., було виявлено: неефективність законодавчої бази з регулювання і контролю благодійності, бюрократичні перешкоди – 74 %; небезпека використання одержаних коштів не за призначенням – 48 %; відсутність у бізнес-компаній достатніх фінансів для здійснення благодійної діяльності – 39 %.

Як бачимо, на тлі позитивних соціальних зрушень у середовищі благодійних практик та зародження прогресивних тенденцій розвитку цього феномена, мають місце й певні недоопрацювання як з боку держави, так і громадськості. У зв'язку із цим, вважаємо за потрібне розробити комплекс умов, які б сприяли ефективному та результативному функціонуванню благодійності жінок як складного динамічного процесу. З дослідницькою метою пропонуємо розглянути і проаналізувати відповідні умови на трьох основних рівнях.

На рівні держави: 1) нормативно-правовий супровід і захист сфери благодійної діяльності через зміни у законодавстві, узгодження з нормами Цивільного кодексу, удосконалення податкової системи, економічне та моральне стимулювання благодійників і благодійних практик; удосконалення нормативно-правової бази через залучення спеціалістів сектору благодійності до законотворчої діяльності; розробка й упровадження національних стандартів благодійної діяльності, їх узгодження зі світовими та європейськими; 2) зменшення «владозалежності» як фактору установа політичного, юридичного, економічного чи іншого тиску держави на реалізацію, розвиток або існування благодійності як соціальної інституції; спрощення процедури реєстрації благодійних організацій; 3) розробка й упровадження державних програм підтримки розвитку благодійності в Україні; 4) декларування благодійності на

державному рівні як необхідної суспільно значущої цінності; 5) підтримка гендерного балансу і демократії суспільних процесів, забезпечення взаємозв'язку та партнерства жіночих і чоловічих благодійних ініціатив в освіті; 6) підвищення престижності й конкурентоспроможності освітньої галузі відповідно до вимог інноваційного розвитку українського суспільства, створення сприятливих умов для інтелектуального інвестування; 7) обґрунтування наукових теорій благодійності в освіті, використання досвіду теоретичних розробок у сфері благодійних ініціатив з інших галузей знань; 8) професійна підготовка кваліфікованих працівників благодійних організацій, зокрема фахівців із фандрайзингу, менеджерів з питань благодійності й ін.; перехід до системності у розробці та впровадженні благодійних ініціатив, проектів, програм тощо; 9) підтримка пропаганди благодійності як моральної норми і правила суспільного існування; забезпечення зростання поінформованості громадян про роботу благодійних фондів, спілок, організацій; створення інформаційної бази наукових знань про феномен жіночої філантропії.

На рівні суспільства: 1) виховання національної культури та етики благодійності, формування громадянської культури населення, його патріотизму, соціальної відповідальності та обов'язку; 2) культивування добра, миру й щирості серед людей; 3) посилення милосердної, філантропічної природи благодійних практик; 4) популяризація благодійної діяльності серед населення; підвищення рівня довіри громадськості до сфери благодійних практик; 5) формування свідомої суспільної думки щодо важливості благодійної діяльності в освіті; 6) суспільне визнання феномену жіночої благодійності; усвідомлення ролі і значення благодійності жінок в освітній галузі як неодмінного атрибута цивілізованої європейської країни.

На рівні інституцій¹: 1) консолідація зусиль відповідних органів державної влади, благодійних організацій, закладів освіти, соціально відповідальних бізнесових структур, громадських об'єднань, культурно-просвітницьких центрів щодо розв'язання нагальних проблем в освітній галузі України; 2) розробка й упровадження інноваційних форм, видів і напрямів їх партнерської ефективної взаємодії; 3) інтеграція національних інститутів благодійності до світового та європейського простору; 4) зміна програмних пріоритетів та оновлення засадничих основ благодійних організацій відповідно до міжнародних принципів і стандартів благодійності у сферах менеджменту та врядування, комунікацій та звітування, моніторингу та оцінки, розвитку партнерства й ін.; 5) розвиток ініціативи місцевих та регіональних благодійних інституцій; 6) залучення населення до «народної благодійності» через мережу Інтернет; 7) заснування, організація та пропагування роботи різнорівневих освітньо-професійних (фахових) інституцій («Фонд сприяння розвитку математичної науки», громадська організація «Асоціація керівників шкіл м. Києва», «Громадська Рада освітян і науковців України» тощо); 8) зміцнення організаційно-діяльнісного потенціалу інституцій благодійності через підвищення кваліфіка-

¹ На рівні інституцій сфери благодійності розглядаємо власне благодійні інституції та інституції благодійного супроводу і сприяння. Під *благодійними інституціями* розглядаємо інституції в соціально-правовому статусі благодійної організації (благодійне товариство, благодійна установа, благодійний фонд) та їхні добровільні об'єднання (спілка, асоціація (союз), фундація, ліга й ін.), які мають офіційну державну реєстрацію, що надає їм право займатися благодійною діяльністю. Під інституціями *благодійного супроводу і сприяння* розуміємо інституції, які не мають офіційної державної реєстрації і статусу благодійної організації, проте в межах законодавчого поля опосередковано долучаються до супроводу благодійних ініціатив. Сюди належать дослідницькі, юридичні, інформаційно-рекламні, бізнесові структури, окремі інституції виконавчої влади та місцевого самоврядування тощо.

ції своїх працівників, залучення волонтерів, більш відкритий доступ до засобів масової інформації та мережі Інтернет, прозорість фінансування, звітність, упровадження новітніх технологій роботи тощо.

Перспективу подальших наукових пошуків становить дослідження інноваційних технологій благодійності жінок в освіті, зокрема таких, як фандрайзинг, Інтернет-благодійність, венчурна філантропія та ін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Білоцерківська Г. Василь Федорович Смиренко – меценат української культури / Г. Білоцерківська // Бібліотечний вісник. – 2007. – № 3. – С. 35-39.
2. Донік О. М. Благодійність в Україні (XIX – початок XX ст.) / О. М. Донік // Український історичний журнал. – 2005. – № 4. – С. 159-177.
3. Ковалинський В. Меценати Києва / В. Ковалинський. – К. : Кий, 1998. – 528 с.
4. Нарадзько А. В. Благодійність у розвитку освіти в Україні (друга половина XIX – початок XX ст.) : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Андрій Васильович Нарадзько. – Запоріжжя, 2003. – 242 с.
5. Про благодійну діяльність та благодійні організації : Закон України від 05.07.2012 р. // Голос України. - 2013. - 2 лют.
6. Товстоляк Н. М. Меценати і суспільні діячі Тарновські, їх місце і роль в історії України XIX ст. : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Надія Миколаївна Товстоляк. – Дніпропетровськ, 2006. – 189 с.

ЕЛЕНА ИЛЬЧЕНКО

ПРОГНОСТИЧЕСКИЕ ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ЖЕНСКОЙ БЛАГОТВОРИТЕЛЬНОСТИ ПРОШЛОГО В ОБРАЗОВАНИИ XXI ВЕКА

Проанализировано состояние современной благотворительности женщин в образовании Украины; обоснованы главные тенденции развития женской благотворительности прошлого в образовании XXI века; разработан комплекс условий, которые будут способствовать эффективному и результативному функционированию благотворительности женщин как сложного динамического процесса.

Ключевые слова: *благотворительность женщин, образование, тенденции, условия эффективного функционирования благотворительности.*

OLENA ILCHENKO

PROGNOSIS TRENDS OF PROGRESS OF WOMAN CHARITY OF THE PAST IN EDUCATION OF THE 21ST CENTURY

In the article the state of modern woman charity in education of Ukraine of the 21st century is analysed. In particular the articles of the Law of Ukraine "About Charitable Activity and Philanthropic Organizations" from July, 5, 2012 No 5073-VI are analysed. It is found out, that an acceptance of this normatively-legal act in the field of regulation of the charitable activity was one of tasks of Coordinating Advice on questions of development of the civil society envisaged in the plan of near-term measures in relation to realization of Strategy of public policy of assistance of development of civil society in Ukraine. The Law provides the legal regulation of the relations in society, ducted to development of the charitable activity, and also creation of norms and favourable conditions for the successful functioning of philanthropic organizations.

In the research the leading trends of progress of charitable activity of women in education of Ukraine are grounded. With a research purpose they are separated in three groups: 1) tendencies which did not get further development in modern conditions; 2) tendencies which were enriched by acquisitions of charitable initiatives of women in the 19th – the beginning of the 20th century, and got further development in the modern conditions of modernisation of education; 3) tendencies which were conceived in modern conditions on the basis of development of positive tendencies of charity of women in education of the 17-18th centuries.

Research results give us a right to mark that realities of modern development and becoming of the sector of charity on a background of positive social changes testify an existence of certain obstacles which philanthropic organizations of Ukraine run into. By results of questioning conducted by the Ukrainian forum of philanthropists in 2010 the most difficulties and problems were: inefficiency of legislative base of regulation and control of charity, bureaucratic obstacles – 74 %; danger of usage of received money not on purpose – 48 %; absence of sufficient finances at the business-companies for realization of charitable activity – 39 %.

Thus, on a background of positive social changes in the environment of charitable practices and origin of progressive trends of this phenomenon, some problems both from the side of the state and society take place. In this connection the complex of conditions which will assist an effective and actual functioning of charity of women as a difficult dynamic process is worked out in the research. With a research purpose they are worked out by three levels: at the level of the state, society, and institutions.

Keywords: *charity of women, education, tendencies, effective operating of charity conditions.*

Одержано 17.09.2013, рекомендовано до друку 22.09.2013.